

דף שבועי

בס"ד

פרשת תולדת, תשפ"ג, מספר 1496

"אם פן למה זה אנכי" – התמודדותה של רבקה עם עקרותה והריונה איילת סיידלר

יצחק עותר לה' בבקשה לסייע לאשתו העקרה, וא-לוהים נעתר לו.²

הבדל נוסף בין רבקה לעקרות האחרות במקרא הוא יחסה להריונה. למעשה, מבין כל סיפורי העקרות, רק סיפורה של רבקה מכיל התייחסות לתקופת ההיריון. במהלך ההיריון חשה רבקה את העוברים "וַיִּתְרַצְצוּ הַבָּנִים בְּקֶרְבָּהּ" (בר' כה:כב), ותחושה זו מביאה אותה לשאול: "אם פן למה זה אנכי?". בעקבות כך היא הולכת "לְדַרְשׁ אֶת ה'" (שם).

שאלתה המנוסחת כמקרא קצר, מזמינה פרשנים שונים להציע לה השלמה. רש"י משלים: "למה זה אנכי" – מתאוה ומתפללת על הריון³. ורמב"ן משלים: "למה זה אנכי" – בעולם, הלואי אינני, שאמות או שלא הייתי, כטעם 'כָּאֲשֶׁר לֹא הִיְיִתִי אֶהְיֶה' (איוב י:ט). שני הפרשנים מזהים בשאלת רבקה מצוקה המבטאת צער על עצם ההיריון או על החיים בכלל. לא די שרבקה, בשונה מעקרות אחרות, אינה מתוארת כפועלת להיחלץ מעקרותה, היא גם מצטערת על הריונה. קושי הלידה והסכנות הטמונות בה מתוארים בסיפור ובנבואה המקראית⁴, אך אין במקרא דוגמה נוספת לאישה (ועוד כזאת הסובלת מעקרות מתמשכת) המתלוננת על הריונה!

2 חז"ל זיהו בתיאור תפילתו של יצחק רמז לתפילתה של רבקה (בראשית רבה סג, ה): "וַיִּעֲתֶר יִצְחָק לֵה' לְנֹכַח אִשְׁתּוֹ, ... לְנֹכַח אִשְׁתּוֹ, מִלְמַד שֶׁהָיָה יִצְחָק שְׂטוּחַ כְּאֵן וְהָיָה שְׂטוּחָה כְּאֵן וְאוֹמֵר רַב־שָׁע כֹּל בָּנִים שֶׁאֵתָּה נֹתֵן לִי יְהוָה מִן הַצְדָּקָה הַזֹּאת. אִם הָיָה אִמְרָה כֵּן כֹּל בָּנִים שֶׁאֵת עֵתִיד לִיתֵן לִי יְהוָה מִן הַצְדָּקָה הַזֹּאת". לדעתם אין להבין את הפסוק כמתאר את תפילת יצחק אל מול עקרותה של רבקה, אלא כמתאר את תפילת יצחק אל מול תפילתה של רבקה. פירוש זה משלים את החסר בכתובים, ועם זאת – עיקר חסר מן הספר.

3 רחל וכלתו של עלי מתות בלידתן. הנביאים משתמשים בנבואותיהם בדימוי של לידה. ראו: יש' לז:ג, מב:יד; הו' יג:ו ועוד.

סיפור לידתם של בני יצחק ורבקה, בדומה לסיפור לידת בנם של אברהם ושרה ובני יעקב ורחל, פותח בהתמודדות עם מצוקת העקרות. לסיפורי עקרות אלו מצטרפים סיפורי עקרות נוספים בתנ"ך: סיפורה של חנה אם שמואל (שמ"א א-ב), של אשת מנוח אם שמשון (שו' י"ג) ושל האישה השונמית (מל"ב ד). בספרו "קריאה ספרותית במקרא" מציג אוריאל סימון טבלה המשווה בין סיפורי העקרות השונים, ומציין את הרכיבים המאפיינים סיפורים אלו.¹ לדברי סימון, ישנם שלושה רכיבים הכרחיים בכל סיפור עקרות: מצוקה, נס ויעוד.

עיון בסיפור עקרותה של רבקה מגלה שמוטיב המצוקה מתואר בו באופן ייחודי. אם נשווה את רבקה לשרה, שיוזמת את מתן שפחתה לאברהם על מנת שתלד לו בן, או לרחל, המקדימה למתן השפחה ליעקב זעקת כאב: "הֲבֵה לִי בָנִים וְאִם אֵין מִתָּה אֲנֹכִי" (בר' ל:א), נגלה שמעבר לציון עקרותה לא ניתן למצוקתה של רבקה כל ביטוי בכתוב.

נישואי רבקה ליצחק בהיותו בן ארבעים ולידת הבנים כשהיה בן שישים מלמדים על שנות עקרות ארוכות. שתיקתה הממושכת בכל אותן שנים מפתיעה במיוחד על רקע ההיכרות עימה בפרקים הקודמים, כגון בסיפור פגישתה עם עבד אברהם (בר' כ"ד), וכן בפרקים הבאים, בסיפור גניבת הברכות (בר' כ"ז), שבהם היא מתוארת כיוזמת, פועלת ועצמאית.

בשונה משאר סיפורי העקרות, מי שפועל לחלץ אותה ממצוקתה הוא יצחק בעלה: "וַיִּעֲתֶר יִצְחָק לֵה' לְנֹכַח אִשְׁתּוֹ כִּי עֲקָרָה הוּא וַיִּעֲתֶר לוֹ ה'" (בר' כה:כא).

* ד"ר איילת סיידלר מרצה בבית"ס ללימודי יסוד ובמדרשה, מפמ"ר תנ"ך בחמ"ד.

1 אוריאל סימון, קריאה ספרותית במקרא: סיפורי הנביאים, ירושלים תשנ"ז, עמ' 44-45.

מוצאה ובני משפחתה הארמיים. ... רבקה למרות מעלותיה הגדולות הייתה בתו של ארמי, נולדה בארם, ושם נתחנכה, והיתה אחותו של לבן, ארמי לכל דבריו. מה יהיה טיב הבנים שיולדו מנישואים אלה אם "רוב בנים דומים לאחי האם" (ב"ב קי ע"א)? כך מוכנים אנחנו מראש לסתירה העתידה להתגלות לנו לאחר מכן; לא נתפלא, כאשר נראה בין הבנים את עשו, אלא תמוה נתמה כאשר נמצא ביניהם את יעקב.

שני הפרשנים מתייחסים לניגוד שבין רבקה לסביבתה. בעוד הרב שטיינזלץ מתמקד בחוויה הקיומית של מי שגדלה בסביבה השונה שוני רב ממי שהיא, מתייחס הרב הירש ל"מטען הגנטי" שרבקה נושאת עימה.

שני הפירושים עשויים לתרום להבנת התנהגותה של רבקה. החשש שעליו רומזים חז"ל עשוי לנבוע מההכרה של רבקה באפשרות שהיא עלולה ללדת ילד הדומה למשפחת מוצאה. ייתכן כי חשש זה הוא העומד בבסיס הימנעותה מתפילה במשך כל שנות עקרותה, והוא הגורם לתגובתה הנסערת לקשיי ההיריון. רבקה חוששת להוליד בן שיהיה דומה לדמויות שפגשה בבית אביה, ושונה תכלית שיוני מהאיש שלו נישאה.⁵

נשים לב שרבקה במצוקתה הולכת "לְדַרְשׁ אֶת ה' (בר' כה:כב). הפתרון המוצע לה בדבר ה' מאמת את חששה מחד גיסא, ומציב לו פתרון מאידך גיסא: "שְׁנֵי גוֹיִם בְּבֶטְנָךְ וְשְׁנֵי לְאָמִים מִמֶּעֶיךָ יִפְרְדוּ" (שם:כג). רבקה נושאת ברחמה שני עוברים נפרדים ושונים זה מזה. קריאה זו של הסיפור עשויה להסביר לנו גם את המשכו. לאחר שחששה מתבהר שבה רבקה לפעול על מנת שהבן הראוי לדעתה יירש את ברכת אברהם.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
 כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
 ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.
 f הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
 יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון עורכת לשון: רחל הכהן שיף

5 המושג עקרות פסיכולוגית מתאר מצב שבו מצוקה או חשש נפשי מונע מאישה להיכנס להיריון. ראו: יעל צהר, סיפורי פקידת עקרות במקרא – ניתוח ספרותי אידיאלי, עבודת מ.א. אוניברסיטת בר אילן, תשנ"ז. בנוסף אציין, כי בסרט "בגלל המלחמה ההיא", בבימוי אורנה בן דור, מספרת ניצולת השואה ואחת מגיבורות הסרט, הילנה ברינבאום, כי בהריונה תקפו אותה פחדים שמא הילד שתלד ידמה למפלצות האדם שפגשה במחנות ההשמדה.

דומני שהמדרש המפורסם על התרוצצות הבנים ברחמה של רבקה עשוי לסייע בידנו להבין את פשר התנהגותה:

"ויתרוצצו הבנים בקרבה", בשעה שהייתה עומדת על בתי כנסיות ובתי מדרשות יעקב מפרכס לצאת, הה"ד: "בְּטָרִם אֶצְרֶךְ בְּבֶטֶן יְדַעְתִּיךָ" (יר' א:ה), ובשעה שהיתה עוברת על בתי עבודת כוכבים עשו רץ ומפרכס לצאת, הה"ד: "זָרוּ רְשָׁעִים מִרְחֹם" (תה' נח:ד). ותאמר אם כן למה זה אנכי (בראשית רבה סג, ו).

מדרש זה עוסק בחששות המלווים את רבקה ההרה. חששות שונים מלווים נשים ובני זוגן בתקופת ההיריון: האם העובר הגדל ברחם הוא בריא? האם הלידה תעבור בשלום? וכדו'. בעלי המדרש מצביעים בסיפורה של רבקה על חשש מסוג אחר. חששה של רבקה מתמקד בהעדפותיו הרוחניות של העובר, האם לעובר עניין בבתי מדרשות או שמא הוא דווקא מתעניין בעבודת כוכבים? במילים אחרות, חז"ל מלמדים אותנו שרבקה מוטרדת משאלת דמותו הרוחנית של העובר שהיא נושאת ברחמה.

שני פרשנים, רש"ר הירש והרב עדין שטיינזלץ, זיהו בפסוקי הפתיחה לפרשתנו רמזים לאפיון דמותם של יצחק ורבקה. אני סבורה שבאפיון זה טמון המפתח להבנת החשש של רבקה, וממילא להתנהגותה. פסוקי הפתיחה הם: "וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִצְחָק בֶּן אַבְרָהָם אֲבִרְהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק. וַיְהִי יִצְחָק בֶּן אַרְבָּעִים שָׁנָה בְּקָחָתוֹ אֶת רַבְקָה בַּת בְּתוּאֵל הָאֲרָמִי מִפְּדַן אֲרָם אָחוֹת לְבֶן הָאֲרָמִי לוֹ לְאִשָּׁה" (בר' כה:יט-כ).

לדברי הרב עדין שטיינזלץ⁴ רבקה מוצגת כ:

"רבקה בת בתואל הארמי מפקדן ארם אחות לבן הארמי". ההדגשה ... – בתו של מי, אחותו של מי, מאיזה מקום היא באה – היא נקודת המוצא להבנת מהותה. ... רבקה היא דמות אטביסטית בה מתגלה כוחם, חיוניותם ועליונותם של אבות המשפחה הגדולים... היא האיש הבריא במשפחה חולה, ... בתוך משפחה פגומה מתנוונת. אישיות כזו, שנולדת בתוך סביבה ירודה, היא מתנת שמים, אבל למערכת היחסים בין היחיד הזה לסביבתו יש גם השלכות נפשיות מעמיקות... ליצחק אין בעצם מודעות לעולם של רע וכזב. עולמו הוא שלם והרמוני. .. רבקה גדלה בתוך עולם שהיא יודעת היטב את חסרונותיו. היא יודעת מה זאת מרמה.

גם הרב הירש מתייחס למוצאה של רבקה בפירושו לבראשית כה:כ:

כבר עמדנו על הניגוד הגמור שבין רבקה לסביבתה. עם זה, חוזר הכתוב ומזכיר לנו את

4 עדין שטיינזלץ, נשים במקרא, תל-אביב תשמ"ג, עמ' 22 – 29.